

Adriyatik’de Yakobinler: Mehmed Şakir Efendi’nin “takrir-gûne” Tahriri*

Kahraman ŞAKUL**

I. Yeniden Faaliyete Geçen Bir Serhat

Adriyatik bölgesi, Fransa Yedi Adalar’ı (İyon Adaları: Korfu, Zanta, Kefalonya, Aya Mavra, İtaki, Çuka) (1797) ve Mısır’ı (1798) işgal ettikten sonra, tabiri caizse, savaş alanına döndü. Genel kabule göre Osmanlı İmparatorluğu Mısır’ın işgali dolayısıyla dehşete düşerek tam bir panik içerisinde İngiltere ve Rusya ile derhal ittifak kurmuştu.¹ Fakat bu kabul gerçekte tam olarak örtüşmez.

* Bu makalenin ilk nüvesi Doğu Akdeniz Üniversitesi, Salemo Üniversitesi ve İstanbul Şehir Üniversitesi tarafından İstanbul’da 3-6 Haziran 2010 tarihleri arasında düzenlenen *2nd International Conference of Mediterranean Worlds: The Mediterranean of the Myths, the Myths of the Mediterranean* [III. Uluslararası Akdeniz Dünyaları Sempozyumu: Efsaneler Akdenizi, Akdeniz Efsaneleri] başlıklı konferansın “Mapping the Mediterranean: Soft Centres and Shifting Borders” [Akdenizi Haritalamak: Esnek Merkezler ve Kaygan Sınırlar] başlıklı 4. panelinde sunulan “The Adriatic Revolutionized: Coping with the French Revolution” başlıklı tebliğdir.

** İstanbul Şehir Üniversitesi, Tarih Bölümü

¹ Bu görüşün tadili için bkz. Kahraman Şakul, “Osmanlılar Fransız İhtilali’ne Karşı: Adriyatik ve İtalya Sularında Osmanlı Donanması”, Seyfi Kenan (ed.), “*Nizâm-ı Kadîm*’den “*Nizâm-ı Cedîd*”e III. Selim ve Dönemi (From “*Ancient Regime*” to “*New Order*”: Reconsidering Selim III and His Era), (ISAM, 2010) içinde, s. 255-313; Fatih Yeşil, “Looking at the French Revolution through Ottoman Eyes: Ebubekir Ratib Efendi’s observations”, *Bulletin of SOAS*, 70, 2 (2007), s. 283-306; Osmanlı İmparatorluğu açısından Yedi Adalar meselesini ele alan çalışmalar için bkz. H. Uzunçarşılıoğlu, “Arşiv Vesikalarına Göre Yedi Ada Cumhuriyeti”, *Bellefen* I/34 (1937), s. 627-47; Enver Ziya Karal, “Yunan Adalarının Fransızlar tarafından işgali ve Osmanlı-Rus münasebatı 1797-1798”, *Tarih Semineri Dergisi*,

Osmanlılar aslında Fransız İhtilali'nin Balkanlar için içerdiği muhtemel tehlikenin gayet farkındaydılar. Osmanlıların ihtilal Fransa'sına değin artan endişeleri Adriyatik'te süregelen Fransız faaliyetlerinden kaynaklanmaktaydı. Bu faaliyetler Osmanlı Balkanları'na yönelik bir Fransız işgal teşebbüsünün ön safhası olarak görülmekteydi. Öte yandan, Venedik Cumhuriyeti'nin 1797 senesinde son bulması Osmanlı karşıtlığının hüküm sürdüğü Dalmaçya'daki 'haydutluk' meselesine yeni bir boyut kazandırmıştı. Bu çalışmada söz konusu yeni durumun ilk safhalarına yoğunlaşacağız.

Adriyatik'te on sekizinci asır boyunca sükunet hakimdi. Ne var ki, Fransa'nın 1797 senesinde Adriyatik'te Venedik mülklerini, yani İyon Adaları'nı ve Dalmaçya kıyılarındaki Voniçe, Preveze, Parga ve Butrinto kasabalarını işgal edişi bu durumu kökten değiştirdi. Yeni gelişmeler İyonyalılar ve bilhassa Suliler (Sülyotlar) gibi Dalmaçya'nın kural tanımaz sakinleri için karışık sonuçlara gebeydi. Bölgedeki Fransız faaliyetleri yerli ahali arasında ihtilal fikirlerine aşinalık kazandırmak amacını öngörüyordu. Osmanlılar ise Adriyatik'te bir nüfuz alanı yaratmak suretiyle ihtilalvari düşüncelerin Osmanlı Balkanları'nda yayılmasının önüne geçmeye teşebbüs etmişti. Dalmaçya'nın dağlı halkları üzerinde siyasi hâkimiyet davası gütmek bu teşebbüsün bir parçasıydı.

Osmanlıların bölgedeki siyasi emelleri her şeyden evvel Fransızları Osmanlı Balkanları'nın çok yakınında bulunan İyon Adaları'ndan ve "Venedik Dalmaçyası" diye anılan (güney-kuzey istikametinde) Voniçe, Preveze, Parga ve Butrinto'dan uzak tutmaya dayanıyordu. Buraların Fransızların eline düşmesi Osmanlılarda derin kaygılar uyandırmıştı. Zira Fransızlar buraları Arnavutluk veya Mora'nın işgalinde sıçrama taşı olarak kullanabilirlerdi. Sadaret pek çok defa Fransız maslahatgüzarı Ruffin'e Mora'da zuhur eden Korfu kaynaklı kışkırtıcı faaliyetlerden dolayı şikayette bulunmuştu. Bilhassa, Napolyon'un Manyalılara hitaben yazdığı meşhur mektubun gazetelerde neşri Osmanlıların kaygılarını artırmıştı. Bu mektubu Manyalıya Stephanopouli kardeşlerden oluşan bir heyet ulaştırmıştı. Stephanopouli ailesinin ataları aslen Manyalı olup onyedinci asırda Korsika'ya göç etmişlerdi. Rivayete göre Napolyon Stephanopouli biraderler aracılığıyla kendisinin de Manyalı olduğu haberlerini yaymaktaydı.² Bu esnada, Mora Valisi Hasan Paşa Fransızların Mora'yı işgal niyetinde olduklarına dair İstanbul'a uyarıcı bir tahrir göndermişti. Paşa Mora'nın emniyeti hususunda

1/2 (1937), s. 100-27; ayrıca, H. Baha Öztunç, *Yedi Ada Cumhuriyeti* (Gazi Osman Paşa Üniversitesi yüksek lisans tezi, 2007).

² W. Gell, *Narrative of a Journey in the Morea* (Londra, 1823), s. 197-98. Hobhouse'un aktardığına göre Kalomeros gibi bazı Manyalılar 1676 senesinde Mora'da süregelen Osmanlı askerî hareketleri dolayısıyla Korsika'ya göç etmişlerdi. Napolyon Manyalılara meşhur mektubunu taşıyanların kadim Manyalı olan Ispartalıların soyundan geldiklerini ilan etmekteydi. Öte yandan, Manyalılar Napolyon'un da Manyalı olduğuna inanmaktaydılar. Bu mektubun bir kopyasını Hobhouse basmıştır, bkz. Hobhouse, *A Journey Through Albania and other Provinces...* (Philadelphia, 1817), c. I, s. 198-99. Cevdet Paşa'ya göre Fransızlar ayrıca Kudüs'te bir Yahudi devleti kurulması fikrini yaymaktaydılar, *Tarih-i Cevdet*, c. VI, tab-ı cedid, (İstanbul, 1309), s. 282.

o kadar helecana kapılmıştı ki Napolyon'un Korfu'ya gönderdiği tespit edilen bir mektubu Mora'ya yönelik muhtemel bir Fransız taarruzunun habercisi sanmıştı. Oysaki mektup, müstakbel Mısır işgalinin dayanaklarını -şu malum Fransız tüccarlarının Mısır'da incitilmesine seyirci kalınamayacağı meselesini- açıklamaktaydı:

Devlet-i Osmaniye'ye re'ayası misillü ser'füru ve inkiyadımız devletimize muceb-i ş'en ve noksan olub Françelü beyinde bir kaç senedenberu ma'mul ve cari olan merasim-i yekciheti ve tesavi iktizası devletimizde olan bu nakiseyi askeri ta'ifesi dahi bilmek ve buna cümlesi razı mıdır değil midir bilinmek ve razı olmadıkları suretde namus-ı Françeyi böyle naksaysdan [sic.] tahlis eylemek ittifak iktizasındandır.³

Reisü'l-küttab Atf Efendi Osmanlı İmparatorluğu'nun Fransa karşıtı ittifaka girmesi gerektiğini savunan meşhur layihasını 1798 senesinde kaleme almış olmalıdır. Bu layihasında Atf Efendi Fransa'yı açık bir dille Osmanlı memleketlerinde örtük yıkıcı faaliyetler yürütmekle suçlamaktadır:

Hususen Venedik mukasemesinde cezireleri ve karada vaki' Narde'ye karib Putrinto, Parga, Preveze ve Vonice nam dört kıt'a kasabayı zabt itmesi ve anları kudema-ı Yunaniyenin keyfiyet-i idaresini tezekkür iderek serbestiyet suretine koyması dimağlarında olan nice fesadlara delalet ider bir ma'na olduğu vareste-i kayd-ı beyandır. El-haletahu hazihi İngiltere 'aleyhine olan tedarükatından başka İç Denizde Tulon Tersanesi'nde olan tedarükat-ı kaviiyesi dahi ma'lumdur. Bu güne tedarükatın tahtında bir fesad-ı 'azim olması ihtimalden ba'id değildir.⁴

Atf Efendi'ye göre ihtilal Fransa'sına karşı kurulacak yeni ittifakta müttefikler şahsi çıkar kavgalarını bir kenara bırakıp ihtilal idaresini devirmeyi nihai hedef olarak benimsemeliydiler. Müttefikler sınırlarda Fransızlarla savaşmakla yetinmemeli aynı zamanda Venedik'in ve krallık rejimlerinin yeniden ihdası için İtalya'daki kukla devletlerde bulunan ihtilal karşıtlarını (taraf-gir/hilaf-gir) Fransızlara ve destekçilerine karşı mücadeleye teşvik etmeliydiler.⁵ Bir Osmanlı belgesi Fransız jakobenlerini şu şekilde tanımlar: "mukaddema Fransada hin-i zuhurunda enva-ı mekyara ve mefaside tasaddileri takribiyle def u kahrları iltizam olunan güruh."⁶

Fransa'da cesaret ettikleri müfsitlikler nedeniyle kahrolmaya layık olan bu çete hakkında Paris ikamet elçisi Seyyid Ali Efendi de pek olumlu görüşler serdetmez. Jakobenler onun nazarında "fesad u fitneye salık" kimselerdi ve

³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayun Kataloğu [bundan sonra HAT], 168/7123 (29Ar1797-8Oc1798) Hasan Paşa takriri.

⁴ HAT 274/16130 (tarihsiz; Nisan 1798?) Atf Efendi'nin layihası; bu layihaya ilk dikkatleri çeken Cevdet Paşa olmuştur ve sonrasında o devrin diplomasi tarihine dair hemen her çalışmada kullanılmıştır, Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VI, s. 285, faksimilesi için bkz. s. 394-401.

⁵ HAT 274/16130 (tarihsiz; Nisan 1798?) Atf Efendi'nin layihası.

⁶ HAT 176/7716 (19 Ocak 1802).

Sicilyateyn Krallığı'ndaki “şerare-i serbestiye” onların yüzünden “alev-gir” olmuştu. Bu tarihlerde İtalyan Yarımadası'nda kral taraftarlarıyla ‘jakoben’ olarak mimlenen ve İhtilal Fransa'sından askerî yardım gören cumhuriyetçilerin birbirlerini hunharca öldürdüğü savaşlar süregitmekteydi. Napolyon'un yıldızının parladığı savaşlar bu savaşlardı.⁷

Osmanlılar daha Mısır'ın işgalinden önce Ruslarla Fransa'ya karşı olası ittifak müzakerelerine başlamışlardı. Her iki devlet de Fransa'nın Yedi Adalar'ı aldıktan sonra Balkanlar'a saldırmamasından çekinmekteydiler. Nitekim tıpkı Atıf Efendi gibi bir zaman reisü'l-küttablık vazifesinde bulunmuş olan Raşid Efendi de yazdığı ıslahat layihasında Fransızların Doğu Akdeniz hakkında besledikleri ihtiraslarını daha Mısır işgali öncesinde ele almıştı. Bildiğimiz kadarıyla Osmanlı bürokrasisi bünyesi dâhilinde Fransız İhtilali'ne ilişkin en erken yargı ve yorumlar 1792 senesinde Ebubekir Ratıb Efendi'nin kaleminden çıkmıştı.⁸ Demek ki, Mısır işgal edilene dek Osmanlıların İhtilal Savaşları'nı uzaktan izlemekle yetindikleri yargısı yanlıtıdır. Bilakis, 1797'de Venedik'in çöküşünden sonra Adriyatik ve Dalmaçya'da baş gösteren siyasi boşluğu doldurmak için arayışlar içerisinde giren bir Osmanlı görmekteyiz.

Tepedelenli Ali Paşa Sadaretî Adriyatik'teki Fransız faaliyetlerine ilişkin düzenli olarak bilgilendirmekteydi. Ali Paşa'nın nazarında Fransa Venedik'i “kendü ayin-i cedidelerine ilhak ve itba' ittirdikten” sonra Korfu'yu ilhak etmişti. Devamında sıra “Venedik Dalmaçyası” denilen Dalmaçya kıyılarındaki Voniçe, Preveze, Parga ve Butrinto'ya gelmişti. Fransızlar hal-i hazırda Preveze ve civarında “ihtira' eyledikleri ayinin icrası kaydında” idiler. O sıralar Fransa'ya karşı ihtiyatlı bir politika gütmeyi uygun gören Sadaret, Sultan Selim'in de onayıyla Ali Paşa'ya yatıştırıcı bir cevap göndermeyi tercih etti. Cevabi mektup İhtilal fikirlerinin Balkanlar'a sıçramasından ne kadar çekinildiğini gözler önüne sermektedir:

Fransalu Cumhur olub Venediklü dahi fi'l-asıl cumhur olduklarından Venediklü'yü Françelü bu esnada kendü cumhuriyetlerine celb itmişler ve mezkur adalar Venedik adalarından olmak hasebiyle ol adalara gelmişler. Bu suretde sen mukteza-yı dirayet ve sadakatın üzere her halde basiret üzere olarak ol havaliyi ve hududları muhafazaya dikkat ve re'aya ve berayayı teferrükden ve Fransalu ve Venediklü ile ihtilattan vikayet idesin.⁹

Adriyatik sahasındaki Fransız işgali ile burası serhat bölgesine dönünce çeşitli devletler serhat halklarını kendi yanlarına çekme telaşına düşmüşlerdi. Serhat halklarını hedef alan teba'alaştırma siyaseti etrafında bir emperyal rekabetin

⁷ Konuya ilişkin neşriyata bir giriş mahiyetinde bkz. Alistair Horne, *The Age of Napoleon* (New York, Modern Library, 2004). İhtilal ve koalisyon savaşlarının İtalya cephesi hk. bkz. Michael Broers, *Napoleonic Imperialism and the Savoyard Monarchy 1773-1821. State Building in Piedmont* (Lewiston, 1997) ve Harold Acton, *The Bourbons of Naples (1734-1825)* (Londra, 1956).

⁸ Fatih Yeşil, “Looking at the French Revolution through Ottoman Eyes”, s. 283-84.

⁹ HAT 176/7673 (28 Temmuz 1797).

şekillenmesi imparatorluklar tarihinde bilindik bir olgudur.¹⁰ Burada yeni olan husus, bu rekabetin dilinin Fransız İhtilali nedeniyle edindiği yeni lügatti. Osmanlılar, Ruslarla ittifak halinde İyon Adaları'ndan Fransızları çıkarmaya muvaffak olmuşlardı. Neticede, adalar ahalisi Rus çarının güvencesinde Osmanlı sultanının tebaası haline geldiler.¹¹

II. Osmanlıların Serhat Güvenliğine Dair Aldıkları Önlemler

1799 Mart ayında bu adalar Fransızlardan temizlendi. Osmanlılar ve Ruslar bu adalarda Birleşik Yedi Adalar Cumhuriyeti (*Cezayir-i Seba'-ı Müctemi'a Cumburu*) adında Osmanlı-Rus himayesinde bir cumhuriyet rejimi kurdular. Yeni Cumhuriyet'in kurulmasına dair Rus-Osmanlı Antlaşması 3 Nisan 1800 tarihinde imzalandı.¹² Osmanlıların Fransız tehdidine karşı Adriyatik sınırını güvence altına alma çabalarının bir parçası anayasa (nizamname/dahili nizam/nizam-i mülkiye), bayrak, ticari imtiyazlar ve tıpkı Eflak, Boğdan ve Dubrovnik gibi imtiyazlı eyaletlerde olduğu üzere Cumhuriyet'in dış işlerini düzenleyen bir berat ("menşur-i ali" veya "nişan-i alişan")¹³ verilmesi idi.¹⁴ Yeni kurulan cumhuriyete bir anayasa verilmesi kayda değer bir gelişmedir. Lakin, adalılardan anayasa dedikleri Osmanlıların nazarında cumhuriyetin iç işlerini düzenleyen bir "nizam-ı dahili" veya "nizamname" idi sadece. İstanbul ve St. Petersburg'un zaten savaş halinde oldukları Fransa'nın İhtilal prensiplerini tasvip etmeleri beklenemezdi. Osmanlılar, tıpkı müttefikleri İngiltere ve Rusya gibi, İhtilal'in dünya düzenini bozup ayakları baş eylediğini düşünmekte ve hem Yedi Adalar'da hem de Avrupa'da eski düzenin yeniden tesisini elzem görmekteydiler. Haliyle, soylu sınıflar eski Venedik idaresine benzer surette ama

¹⁰ Osmanlı, Habsburg ve Rusya arasında çıkan Ortodoks Balkan halkları üzerinde hakimiyet kurma rekabeti ve beraberinde gelen kimliklerin daha net tanımlanması süreci için bkz. Virginia H. Aksan "Locating the Ottomans Among Early Modern Empires", *Journal of Early Modern History* 3.2 (1999): 103-34. Bu makale yeniden şu eserde basılmıştır, Aksan (ed.), *Ottomans and Europeans: Contacts and Conflicts* (İstanbul: The Isis Press, 2004), s. 81-110.

¹¹ Bu konuyu en ayrıntılı biçimde ele alan ve Rus bakış açısını yansıtan iki çalışma için bkz. N. Saul, *Russia and the Mediterranean 1797-1807* (The University of Chicago Press, 1970) ve McKnight, *Admiral Ushakov and the Ionian Republic. The Genesis of Russia's First Balkan Satellite* (University of Wisconsin, doktora tezi, 1965); Osmanlı bakış açısını yansıtan bir çalışmayla krş. Kahraman Şakul, "Ottoman Attempts to Control the Adriatic Frontier in the Napoleonic Wars", Andrew Peacock (ed.), *The Frontiers of the Ottoman World* (Proceedings of the British Academy), (Oxford University Press, 2009), s. 253-71.

¹² HAT 176/7677 (3 Nisan 1800) Korfu Muahedenamesi. Bu Osmanlı-Rus antlaşması on iki madde, mukaddime ve hatime kısımlarını havidir.

¹³ Nişan-ı ali ve nizamname Korfu Muahedenamesine ilişitirilmişir (3 Nisan 1800), bkz. HAT 176/7671 (1Kas1800), BOA, Bab-ı Asafı Defterleri Kataloğu, A.DVN.DVE 105/1 Yedi Adalar Ahkam ve Berat Defteri, no. 4, s. 3-5 (bundan sonra A.DVN.DVE 105/1); Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Hariciye Kataloğu (bundan sonra C. HRC) 1988 (3 Nisan 1800); C. HRC 4691(3 Nisan 1800); C.HRC 2050 (25 Ekim 1800). Tüm bu belgeler *nişan-ı şerif-i alişan* suretlerini içerirler.

¹⁴ Ayrıntılar için bkz. Şakul, "Ottoman Attempts to Control the Adriatic Frontier in the Napoleonic Wars."

Osmanlı-Rus garantörlüğünde cumhuriyet idaresini yeniden tesis etmeyi öngören ‘muhafazakâr’ anayasaya destek verirken, orta ve alt sınıflar kısa süreli Fransız idaresinin getirdiği eşitlikçi idare tarzını benimsemişlerdi. “Bizans Anayasası” adını taktıkları yeni anayasa yerine daha katılımcı bir anayasa talep etmekteydiler.¹⁵ Soylu sınıflar eski ayrıcalıklarının teslimi hasebiyle “nişan-ı alî” gereğince Osmanlı imparatorluğunun haraç-güzarı olmaya ses etmezken, halkın büyük çoğunluğu Osmanlı idaresinin tesisinden rahatsızlık duymakta ve Adalar’da sadece hem-mezhepleri olan Rusları görmek istemekteydiler. Bu nedenle çıkan ayaklanma 1802 senesi boyunca sürdü.¹⁶

Tıpkı anayasa gibi bayrak meselesi de Rusya’nın onayıyla İstanbul’da karara bağlanmıştı. Osmanlıların bayrak konusunda da Fransız İhtilali prensiplerine karşı bir tavır aldıklarını görmekteyiz. Mesela İhtilal ilkelerini akla getiren sütun ve demet gibi simgelerin bayrakta kullanılmasına karşı çıkmışlardır: “sütun nişanı Fransız bayrağına müşabih olmamak için suret-i diğere ifrağı kendülere tenbih” edilmişti. Böyle olunca Adalar’ın birliğini simgelemek için bayrağa konulan yedi sütun yedi okla değiştirildi.¹⁷

Cumhuriyet Osmanlılara bağlı bir devlet olduğu için tıpkı diğer imtiyazlı eyaletlerde olduğu gibi dış işlerini düzenleyen bir “nişan-ı alî” hazırlanmıştı. Buna göre, Cumhuriyet savaş zamanında Osmanlıların düşmanlarıyla işbirliği yapmayacak, barış zamanında da Balkanlar’dan Adalar’a sığınan haydutları teslim edecekti:

Cumhur-ı mezkurun memleketleri cezayir olmak hasebiyle Memalik-i Mahrusemden ve Akdeniz adalarından ve ‘ale’l-husus Mora’dan Arnavudluk iskelesine varınca Goraf [Agrafa]¹⁸ dağları seknesi ve Sulöz ve Çam ta’ifeleri ve Kodoloş [Kudhës?] ta’bir olunur Novice [?] ve Hımara [Himarë] nam mahallerin ahalisinde ve’l-hasil Memalik-i Mahrusemin her kangı mahalinden olur ise olsun şekavet ve isyanı irtikaba veyahut sa’ir ‘ilel ve esbaba mütebeyyan ‘usat ve eşkıyadan ba’zısı mahal-i mezkureyi hasbü’l-mevki’-i melce ittihaz eylemeleri ihtimalden

¹⁵ Anayasa 1803 senesinde tadil edilmiştir. Bu anayasanın serbest Türkçe çevirisi için bkz. Öztunç, *agf.*, EK-13, s. 107-52 ve İtalyanca orijinali için bkz. www.politicaonline.net/costituzioni/italia/settinsulare.htm.

¹⁶ N. Saul, *Russia and the Mediterranean*, s. 99, 165-75; McKnight, *Admiral Ushakov and the Ionian Republic*, s. 169-173, 194-245.

¹⁷ HAT 175/7600 (1800). Bu belge ve Yedi Adalar bayrağı için bkz. Uzunçarşılıoğlu, “Arşiv Vesikalarna Göre Yedi Ada Cümhuriyeti”; HAT 165/6904 (28Kas1800).

¹⁸ Bu bölgede serhat ruhunun halen yaşatılmakta olduğuna en güzel delil Wikipedia’nın ilgili İngilizce maddesidir. “Agrafa” maddesi bu kelimenin gerçek anlamını ‘tahrir görmemiş’ olarak verir. Zira “Grekya’da hüküm süren 400 senelik Osmanlı-Türk işgalinde” bu bölge tamamen otonomikti ve arazi ve halkı Sultanın arazi tahririnden kurtulabilmişti. Agrafa, “400 yıllık Türk tahakkümü ve kulluğu esnasında bir ilim irfan merkeziydi... Türkler halka okumaya öğrenmeyi yasak etmişti... Agrafalılar ise özgürce okuyup, yazıp, doğum-ölüm ve vaftiz kayıtlarını tutabildiklerinden dolayı çoğu Yunanlının aksine aile tarihlerini nesiller öncesine götürebilmektedirler.” [serbest çeviri bana ait] İngilizce aslı için bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Agrafa#cite_ref-0 (erişim tarihi 7 Nisan 2012).

ba'id olmadığına bina'en bu makulelerden hilaf-ı rıza-yı 'ali harekete tasaddi birle cezayir-i mekumenin birine firar ve iltica ideri bulunur ise derhal zahire ihraç ve ahz ve habs ve kangı mahalden ve ne canibden firar itmiş olduğu ba'idü'l-tashih ol mahal ve canibin zabıtine kayd-u-bend ile i'ade ve isal eyleyeler.¹⁹

Demek oluyor ki, yeni ve karışık hukuki statü Yedi Adalar ahalisine ticari imtiyazlarla güçlendirilmiş bir oligarşik cumhuriyet bahşederken karşılığında Dalmaçya kıyılarından iltica eden eşkiya ve haydutların teslimini şart koşmaktaydı.²⁰

Yeni Osmanlı siyasi jargonunun artık yeni bir kelimesi vardı: "yakobin". Üstelik bu sıfatın kullanım alanı bir hayli genişti. Bu kelime âdeta "fitne u ihtilal" ile özdeşleşmişti. Adriyatik serhaddinde Osmanlı teşebbüslerine direnen herkes, mesela Adalar'daki isyancılar, Osmanlıların gözünde "yakobin" idiler. Korfudaki bu "Yakobin güruhu umur-ı cumhuru kendülere celb u hasr fikr-i fesadıyla bu esnada Korfuda ihtilal ... dahili nizamı feshedüb idare-i umur eşhas u esafil yedlerinde ibka olunmuş" idi.²¹ Bunlar, "idare-yi mülkü avam-ı nassın" eline vermenin peşindeydiler.²²

Osmanlıların genel jakobenleştirme siyasetine bir başka örnek Başbuğ Kapudane Abdülkadir Beğ'in Korfudaki gönderdiği tahrirleridir. Abdülkadir Beğ'e göre Yedi Adalar'daki ihtilal ortamını yerli jakobenler yaratmaktaydılar. Onun nazarında bu jakobenlerin en büyük destekçisi de Ruslardı. İlginçtir ki, Osmanlılar gibi jakoben Fransa'dan nefret eden ve eski rejimin ihdasını isteyen Ruslar Adriyatik bağlamında jakoben destekçisi olmakla itham edilmekteler. Eğer, Osmanlıların Yedi Adalar'da Osmanlı karşıtı ve Rus yanlısı herkesi jakoben ilan ettiğini hatırlarsak bu çelişki açıklanmış olur.²³

Müttefikleri, Jakobenleştirme sevdasında Osmanlılardan geri kalmadılar. İngiltere, Rusya ve Osmanlı Fransa'ya karşı ittifak kurdukları halde karşılıklı güvensizliklerin önüne geçilememişti. Bu hususu en güzel jakoben sıfatının gevşek kullanımı yansıtır. Bahsettiğimiz üzere Osmanlılarda Rusların siyasi ihtirasları uğruna Yedi Adalar'daki jakobenleri kendilerine uydurdukları algısı yaygınken Ruslar bölgedeki jakobenlerin baş destekçisi olarak İngiltere'yi görmekte idiler.²⁴

III. Tepedelenli Ali Paşa ve Suliler

Yedi Adalar'daki isyan ve 'yakobin fesadı' şöyle dursun, bu esnada Dalmaçya da bir hayli karıştı. Tepedelenli Ali Paşa'nın Adriyatik bölgesinde Fransız İhtilali'ne karşı girişilen mücadelede üstlendiği rol yadsınamayacak kadar mühim

¹⁹ C.HRC 4691 (3 Nisan 1800) Nişan-ı Hümayun.

²⁰ Metni için bkz. A.DVN.DVE 105/1, no. 4, s. 3-5.

²¹ HAT 176/7712 (13 Şubat 1802).

²² HAT 144/6033 (11 Ocak 1802).

²³ HAT 176/7671 (1800-1801); HAT 175/7601 (1800-1801).

²⁴ Saul, *Russia and the Mediterranean*, s. 165-66.

olsa da ancak kısmen anlaşılmalıdır. Osmanlılar Adriyatik'te süregiden kargaşa ortamında geleneksel düşman Sulileri Tepedelenli Ali Paşa marifetiyle dize getirmek ve serhatti denetim altına almak arzusundaydılar.

Tepedelenli Ali Paşa, Fransa'ya savaş ilanını takiben 1798 sonbaharında 'Venedik Dalmaçyasını' Fransızlardan temizlemişti. Bu savaşta yerli ahali kısmen Fransız askerlerinin yanında saf tutmuştu. Ali Paşa'nın Fransızlar ile olduğu kadar Sulilerle de tutuşmuş olduğu bu savaş gerek o devrin Avrupa'sında gerekse ilgili neşriyatta sinsi bir derebeyinin nüfuz alanını genişletmek uğruna fırsatını bulduğunda her türlü keyfi şiddete başvurabileceğinin açık bir göstergesi olarak görülmüştür.²⁵ Bilhassa Davenport, Hughes ve çağdaş kalemlerden Plomer Batı mahfillerinde Ali Paşa'ya giydirilen oryantal despot imajının yaygınlık kazanmasında çok etkili olmuşlardır.²⁶ "Yanya Aslanı" edebiyatı başlı başına bir araştırma konusudur ve bir görüşe göre "Batı" Ali Paşa'nın bölgedeki siyasi nüfuzundan yaka silktiği için onu kendi imgelem dünyasında güce tapan, ilkesiz, kaypak, zalim ve irrasyonel bir zat olarak resmetmek suretiyle gülünç duruma düşürüp nüfuzunu aşındırmayı amaç edinmişti. Bunu fark eden Ali Paşa ise "oryantal despot" imajını huzuruna kabul ettiği çeşitli Avrupalıları etkilemek ve siyasi emellerine ulaşmak için sonuna dek sömürmesini biliyordu.²⁷ Öyle miydi gerçekten bilinmez ama Ali Paşa'nın Batının gündemine Fransızları Dalmaçya'dan kanlı bir şekilde çıkardığı için girdiğine şüphe yoktur.

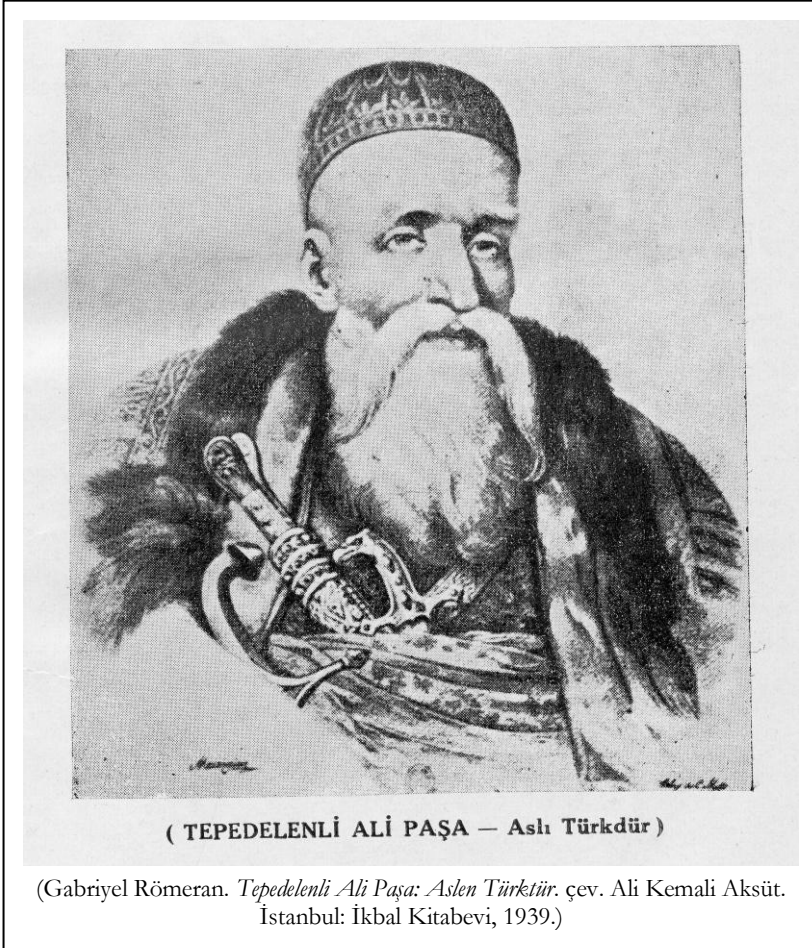
Ali Paşa'nın Dalmaçya'ya yönelik taarruzu Osmanlı İmparatorluğu'nun yeni yeni şekillenen Adriyatik serhaddi politikasının bir gereği idi. Yukarıda değindiğimiz gibi Adriyatik serhaddi Mora'nın ikinci fethinden sonra resmen kapanmıştı (1716). Buna göre Osmanlı savaş gemileri Adriyatik'e girmeyecekler ve Garb Ocakları bu denizde korsanlık faaliyetlerinde bulunmayacaklardı. Gelgelelim, Venedik'in 1797 tarihli Campo Formio Antlaşması ile yok oluşu ve Fransa'nın gitgide artan askerî varlığı Adriyatik serhaddini tekrar açtı. Bu durumda Osmanlıların dikkatlerini bu serhadde toplamaları kaçınılmazdı. Bu işte başrol Tepedelenli Ali Paşa'ya verilmişti. Ali Paşa'nın Voniçe, Preveze, Parga ve Butrinto'ya kendi inisiyatifiyle saldırdığı görüşü daha o devirde yaygındı.

²⁵ Bu tarz yargılar için bkz. Jarvis & Jarvis, *History of the Island of Corfu, and of the Republic on the Ionian Republic* (Londra, 1852), s. 164; McKnight, *Admiral Ushakov*, s. 98; Saul, *Russia and the Mediterranean*, ss. 85-86; Pappas, *Greeks in Russian Military Service Service in the Late Eighteenth and Early Nineteenth Centuries* (Selanik, 1991), s. 102; A. B. Rodger, *The War of the Second Coalition, 1798 to 1801* (Oxford University Press, 1964), s. 88-90.

²⁶ Richard Davenport, *The Life of Ali Pacha, of Janina, Vizier of Epirus, Surnamed Aslan, or the Lion* (Londra, 1822); William Plomer, *The Diamond of Jannina: Ali Pasha, 1741-1822* (Londra, 1936 ve 1970). "Yanya Aslanı" konulu neşriyatın güzel bir incelemesi için bkz. F. Anscombe, "Continuities in Ottoman centre-periphery relations, 1787-1913" A. C. S. Peacock (ed.), *The Frontiers of the Ottoman World (Proceedings of the British Academy)* (Oxford, 2009), s. 235-53.

²⁷ K. Fleming, *The Muslim Bonaparte. Diplomacy and Orientalism in Ali Pasha's Greece* (Princeton, 1999), s. 175-77.

Ne var ki, elimizdeki belgeler Ali Paşa'nın Fransız işgalindeki bu kasabalara asla kendi kendine saldırmadığını ortaya koymaktadır.²⁸

Ali Paşa Sadaret tarafından Fransızları buradan söküp atmaya görevlendirilmişti. Zira “bu aralıkta zabt ve teshiri nice fevaidi müstelzim” idi.²⁹ Buradaki Fransız varlığına son vermek Osmanlılar için son derece önemliydi.

²⁸ Ali Paşa'nın kendi inisiyatifiyle saldırdığı görüşü için yukarıda değinilen eserlere ilaveten, bkz. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. VII, trc. Nilüfer Epeçeli (İstanbul: Yeditepe, 2011), s. 58-59. Zinkeisen'in kaynakları Hughes, Poqueville, Holland, Hobhouse ve De Bosset gibi isimlerce yazılmış devrin iyi bilinen seyahatnameleri ve anılarıdır; bu görüşün tadili için bkz. Şakul, “Osmanlılar Fransız İhtilali'ne Karşı”; Pazvandoğlu Osman'a karşı girişilen Vidin kuşatması esnasında ordugahta bulunan Ali Paşa'ya ilgili emrin geldiği meselesine Zens de değinir, bkz. R. W. Zens, *The Ayanlık and Pasvanoğlu Osman Paşa of Vidin in the Age of Ottoman Social Change, 1791-1815* (University of Wisconsin, doktora tezi, 2004), s. 146.

²⁹ C.HRC 1262 (Ekim 1798 başları) Ahmet Paşa'ya hüküm.

Öyle ki, Yedi Adalar'ı Fransızlardan kurtarmak için ayrıca bir Osmanlı-Rus filosu gönderilmişti. Osmanlılar ve Ruslar tarihte ilk defa ortak düşmana karşı resmen ittifak kurup bilfiil omuz omuza savaşacaklardı. Bu filodaki Osmanlı gemilerine başbuğ atanan Kapudane Abdülkadir Beğ aldığı emir uyarınca İyon Adaları'na varıldığında Dalmaçya kıyılarının hâlâ zabtedilmemiş olduğunu görürse adalara saldırmazdan evvel Ali Paşa'ya yardım edecekti. Hatta Ali Paşa ile donanmanın koordinasyonunu sağlamak için Hüseyin Şükrü Efendi mübaşir olarak Ali Paşa'nın yanına gönderilmişti.³⁰ Ali Paşa Dalmaçya'daki bu dört kasabayı vakitlice ele geçirince denizden desteğe ihtiyacı kalmamış ve filo böylece faaliyetlerini adaların işgaline yoğunlaştırabilmişti. Ali Paşa İstanbul'a gönderdiği 31 Ekim 1798 tarihli tahriratında Preveze, Voniçe ve Butrinto'yu ele geçirdiğini müjdeleyip zaferinin somut nişaneleri olarak 298 kesik kelleyi Dersaadet'e yolladığını haber vermiştir. Ayrıca, Dersaadet'ten kendisine söz verilen erzak ve mühimmatın henüz ulaşmadığından şikayetle bölgede tüfek kurşununun kıtlığına dikkat çekmektedir.³¹ Devrin tüm kaynakları Ali Paşa'nın Preveze'yi düşürdüktan sonra halktan 300 kişiyi idam ettirdiği konusunda hemfikirlerdir. İstanbul'a gönderilen kelleler ile bu sayı uyum içerisindedir.³²

Mora Valisi Ahmed Paşa'nın Sadaret'e bildirdiğine göre Ali Paşa, Preveze'yi 21 Ekim 1798'de kuşatmış ve ertesi günü almıştı. Şehir 300 Fransız askeri ve içlerinde Sulilerin de bulunduğu 600 gönüllü ile savunulmuştu. Ali Paşa'nın ise 4000 askeri vardı.³³ Aslında Ali Paşa Osmanlı usulünce bu kasabalara istiman teklif etmiş ama sadece Voniçe teklifi kabul ederek kapılarını açmıştı. Böylece Voniçe, Preveze ve Butrinto'nun aksine yıkım ve kırımdan kurtulmuş oldu. Devrin birçok Batılı görgü tanığı Ali Paşa Arnavutlarının bu iki şehirde giriştikleri yağma ve katliamları canlı şekilde tasvir etmektedirler.³⁴ Kasım başına gelindiğinde Ali Paşa ordusuyla Parga'ya kuşatmış bulunuyordu. Zira Ali Paşa ile aralarında öteden beri husumet olageldiği için Pargalılar şehri savunan Fransız garnizonunu teslim edip aman dilemeyi reddetmişlerdi. Ahali, Preveze ve Butrinto ahailerinin başına gelenleri duyunca dehşete düşmüş ve Ali Paşa'ya güvenemediklerinden istiman önerisini geri çevirmişlerdi. Bu esnada Rus-Osmanlı filosu bölgeye gelince Pargalılar akıllıca bir çare düşünüp kurtuluşu kaleye Rus ve Osmanlı sancakları çekmekte bulmuşlardı. Böylece Ali Paşa'ya şehre saldırmaktan caydırabileceklerini ummaktaydılar.³⁵

³⁰ C.HRC 2024 (1 Eylül 1798 sonları) Kapudane Abdülkadir Beğ'e ferman; C.HRC 1262 (1798 başları).

³¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Amedi Kalemî Dosyaları [bundan sonra A.AMD] 41/31. (31Ek1798) Ali Paşa tahriratu.

³² Zinkeisen, *a.g.e.*, c. VII, s. 60. Bu kaynakların tam künyeleri ve Suli meselesine dair olan kısımları ilgili dipnotlarda gösterilmiştir.

³³ HAT 164/6853 (11 Aralık 1798); bkz. Pappas, *Greeks in Russian Military Service*, s. 113.

³⁴ Davenport, Preveze'de yağma ve katliamın iki gün aralıksız sürdüğünü iddia eder, Davenport, s. 130; ayrıca Hughes, *Travels in Greece and Albania*, s. 156-58; Beauchamp, *The Life of Ali Pacha of Jannina...*, (Londra, 1823), s. 95-100.

³⁵ McKnight, *Admiral Ushakov*, ss. 96-99; Zinkeisen, *a.g.e.*, c. VII, s. 60-61.

Hiç şüphe yok ki Ali Paşa'nın Preveze ve Butrinto ahalisine reva gördüğü muamele civarda menfi intiba uyandırmıştı. Bu yerlerden Yedi Adalar'a kaçanlar derhal hadiseleri yaymışlardı. Belirtilmelidir ki bu sığınmacıların bir kısmı aslen paralı asker idiler ve ortak filoya komuta eden Rus amiral Uşakoff tarafından Korfu kuşatmasında istihdam edildiler. Adalar'ın idaresi el değiştirdikçe bu serhat halkından devşirilmiş askerler de para-militer olarak Rus, Fransız ve İngiliz ordularında vazife alıp yeni savaş usullerini öğreneceklerdi. Yunan bağımsızlık mücadelesine bu insanların askerî katkısı ciddi mülhim olacaktır. Bu durum bir serhat bölgesinin tipik ve bir o kadar da karmaşık gerçeklerini adeta resmetmektedir.³⁶

IV. Dalmaçya Kasabalarının Tahriri

Bu şehirlerin Osmanlı eline düşmesinden sonra Osmanlılar ivedilikle tahrir çıkartma işine giriştiler. Periyodik ve mufassal tahrir tutma usulü çoktan terk edilmiş olsa bile tahrir geleneği sonraki devirlerde de sürmüştü. Elbette, "Venedik Dalmaçyasına" dair çıkartılan tahrir defteri azamet devirlerinin tahrir defterleri gibi mufassal değildir; hatta teknik yönlerden bu defter belki de "takrir-güne bir tahrir" diye tabir edilmeli.³⁷ Zira buralara memuriyetle gönderilen Hâcegan-ı Divan-ı Hümayun'dan Mehmed Şakir Efendi'nin ifadesine göre "tahrir-i arazi ve istimalet-i reaya vecibesine ri'ayet olunarak tahrir dahi bu kullarına emr u ihale buyurulduğuna bina'en her bir kıla'n [sic.] arazi ve sükkân ve akâr tahkik ve re'ayasına istimalet verilerek tahrir" olunmuştu.³⁸ Efendi bu tahrirde kalelerin durumlarını tasvir etmiş, muhtemel cizyegüzar sayısını, halkın geçim kaynaklarını ve mevcut vergi kalemlerini elinden geldiğince saptamış idi. Efendi, anlaşıyor ki kalelerin planlarını da çıkartmıştı. Muhtemelen kendisi Mühendishane'de tahsil görmüş bir zattı. Zaten bu planların Mühendishane'de saklanmasına karar verilmiştir.

Mehmed Şakir Efendi'nin bazı ifadeleri bu serhat bölgesinin merkezi kontrol açısından getirdiği türlü zorluklara ışık tutmaktadır. Örneğin, Ali Paşa Delvine mutasarrıfı ile bir çekişme içindeydi. Butrinto Delvine sancağı dahilinde ve Parga ise hemcivar olduğundan "Ali Paşa hazretlerinin maiyyetlerinde" bulunan Şakir Efendi'den "ba'zı hususu ketm ve ihfa olunmak mülahazadan ba'id olmamağla bu kal'aların haslatını sabık Delvine mutasarrıfı Mustafa Paşadan su'al ve tahkiki" lazımdı. Voniçe ve Preveze ise Karlıeli sancağı dâhilinde bulunup "bu kal'aların haslatının tashih ve tahkiki Karlı-ili voyvodası ve ol havaliden lazım" gelmekteydi. Bu kasabaların gerçek iktisadi olanaklarının bölgeyi bilen ayanlardan sual edilmesi yönündeki tavsiye bu devirde ayanlık kurumunun devlet için nasıl vazgeçilmez bir hal aldığına itirafı mahiyetindedir. Bunun yanı sıra Efendi kendi gözlemlerine dayanarak Preveze'ye yeni kale yapılması ve vergi kaynaklarını geliştirmenin

³⁶ Pappas, *Greeks in Russian Military Service*, s. 114-15.

³⁷ C.HRC 1037 (15 Mayıs 1800) tahrir defteri. Çevrimyazısı için ek kısmına müracaat ediniz.

³⁸ C.HRC 1037 (15 Mayıs 1800) tahrir defteri.

muhtemel yolları üzerine özgün yorumlar yapar ki gerçekten de Ali Paşa Sulilerle olan mücadelesinde bölgede yeni kaleler inşa ettirmiştir.³⁹

Konumuz açısından Mehmed Şakir Efendi'nin en ilginç gözlemleri yerel ahali ile ilgili olanlardır. Yukarıda değindiğimiz üzere Ali Paşa'nın Dalmaçya fütuhata devrin Batılı seyahatnamelerinde içerdiği şiddetin dozu hasebiyle oldukça revaç bulan bir konuydu. Günümüz Batı mahfillerinde kabul gören Ali Paşa'nın olumsuz imajı da aslen nihai olarak 1803 senesinde Ali Paşa'nın zaferiyle sonuçlanacak Suli meselesinden kaynaklanmaktadır.⁴⁰ Bu fütuhata dair yegane Osmanlı anlatısı Mehmed Şakir Efendi'nin gözlemleridir. Kaldı ki, birçok Batı menşeli kaynağın aksine bu tahrir olayların hemen akabinde yazılmıştır.⁴¹ Hakikaten, Batı menşeli anlatılar dağlık Dalmaçya kıyılarında dağınık köylerde yaşayan Hıristiyan halklarını basit yaşantılı, kimseye müdanası olmayan, özgürlük aşığı kahramanlar olarak romantize etmektedirler. Bu halleriyle bu insanlar Batı kamuoyuna ya Antik Yunan'dan yadigar asil bir halk olarak veyahut da saygıyı hak eden "soylu vahşiler" olarak tanıtılmaktaydılar.

Birinci görüşe örnek olarak Hughes'u verebiliriz. Özgürlük aşkıyla güdülenmiş olan "Suli Cumhuriyetinin" halkı bu vasıflarıyla özgür Greklerin ruhunu taşımaktaydılar. Suli'nin onyedinci asırda kurulduğu iddia edilse de buranın Homer'in bahsettiği Selli olduğuna şüphe yoktu.⁴² Bedenleri doğanın ürettiği en mükemmel forma sahipti: her daim maruz kaldıkları güneş ve rüzgarın etkisiyle derileri tunc rengini kesbetmişti. Davenport'a göre ise Suli ilkel bir cumhuriyet idi. "Özgürlükten nasibini en çok alanlar en sert efendilere dönüşürler" darb-ı meselince cesaret ve vatan aşkını en yüce değerler olarak benimseyen bu halk aynı zamanda savaş ve yağmayı en temel hayat gâilesi edinmişti. Oğlan çocuklarına 10 yaşından itibaren silah kullanmak ve Türklerden nefret etmek öğretilirdi. Kadınları savaşlarda erkeklerine yardım ederler, gerektiğinde savaşır, savaştan kaçan kocalarını ise boşarlardı. Ali Paşa'ya karşı verilen 1803 tarihli son savaşta birçok kadın bebeklerini köle olmaktan kurtarmak için kucaklarında bebekleri dudaklarında türkülerini ile sarp kayalıklardan aşağıya, kanyona atlamışlardı.⁴³ Hobhouse ise Ali Paşa'ya karşı kahramanca direnen Suli ahalisini Antik dönemin vatansaver ve sebatkar Saragoza kenti sakinlerine benzetmektedir: "Hikayeleri

³⁹ C.HRC 1037 (15 Mayıs 1800) tahrir defteri. Dipnotlarda değindiğimiz yabancı seyahatnamelerin Ali Paşa'ya dair olan kısımları bu kaleleri tasvir ederler.

⁴⁰ Suli meselesi 1790, 1800 ve 1803 tarihli üç büyük sefer sonucunda halledilebilmiştir, bkz. Plomer, *The Diamond of Jannina*.

⁴¹ C.HRC 1037 (15 Mayıs 1800) Mehmed Şakir Efendi tahrirati.

⁴² T. S. Hughes, *Travels in Greece and Albania...*, (Londra, 1830), c. II, s. 136-39.

⁴³ Davenport, *The Life of Ali Pacha*, s. 90-94. Davenport'un ana kaynakları Hughes ve Holland'dır. Holland bu hikayelerin bir kısmını Ali Paşa'nın en yakınlarından olup Suli'nin muhafızlığını üstlenen Muhtar Ağa'dan dinlemiştir. Ağa'ya göre Suli halkı aslen Çam reayasından Müslüman olmayı reddeden Arnavutlardı. Sayıları 12,000 civarındaydı ve 10-12 kadar büyük karyeleri bulunmaktaydı, bkz. H. Holland, *Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia, &c. during the years 1812 and 1813* (Londra, 1815), s. 448-52.

Saragozalıların asil mücadelelerini yazan kalemlerce yazılsa idi, aynı derecede hayranlık uyandırırırđı”.⁴⁴

Türkiye'deki Osmanlı tarihçiliğinde Batı menşeli seyahatnamelere ilişkin metodolojik kaygıları aşan bir şüphecilik hakimdir. Bunun en önemli nedeni Batılı görgü tanıklarının kimi zaman serdettikleri olumsuz görüşlerdir. Bu tarz ifadeler derhal Oryantalist çarpıtmalar olarak mahkum edilmektedirler. Çarpıcıdır ki Mehmed Şakir Efendi'nin fütuhatin yol açtığı tahribatla ilgili gözlemleri Batı menşeli anlatılarla uyum içerisindedir. Farklılaştığı nokta ise yerel ahaliye bakış açısidir. Batılı anlatılardaki kahramanlaştırmanın aksine Mehmed Şakir Efendi'nin anlatısında öcüleştirme öğeleri ağır basmaktadır. Tespitlerine göre Voniçe'de 332, Parga'da 411, Preveze'de ise 2193 hane vardır. Butrinto'nun “usat karyelerinde” ise 70-80 hane vardır. Ayrıca civarındaki dalyanlarda ve tarlalarda elli altışar adam görevlidir. Ona göre Preveze ve Butrinto kılıç zoruyla fethedildiği için “ekser ahalişi katl ve idam ve bakıyyetü's-süyufu firar” etmiştir. Efendi, Butrinto ahalisine de pek muhabbet beslemez. Zira kasabanın dağ köyleri:

‘usat ve heyayid karyeleri olub bunların ticaretleri kutta-ı tarik ve şekavete münhasır olmağla bu defa ceza-yı amellerini müşahede idüb bu muharebede ekseri helak ve bakıyyetü's-süyuf olan dahi firar ve gaybubet itmeğle hin-i muharebede karyeleri ihrak

olunmuştur. Efendiye göre istiman ile teslim olan Voniçe ve Parga'nın reayası halen yurtlarında sakindiler. “Cızıyeye şayeste” olanların sayısı Voniçe'de 500, Parga'da ise 550 kişidir.⁴⁵

Mehmed Şakir Efendi Dalmaçya ahalisine karşı güttüğü husumetinin sebeplerini tahririnde açıklamaktadır. 1716 tarihli Venedik sulhünden sonra Preveze Venedik'te, *Sul* tabir edilen 16 adet karye ise Osmanlı hudutları dahilinde kalmıştı. Lakin bunlar o vakitten beri “habbe-i vahide ve a'şar ve rüsumat ve cızıye teklif virmeyüb da'ima 'ısyan üzere” idiler ve “bu karyelerde on bin nefer tüfeng-endaz re'aya” vardı. Şekavetle geçinen bu adamlar için Venedik elindeki Preveze “mev'a-yı lusus”, yani yolkesen eşkıyasının sığınacağı idi. Şimdi Preveze “kuvvet-i kahire-yi hazret-i tacdari ile feth u teshir” olunduğuna göre Sulilerin kaçacak bir yerleri kalmamıştı. Bunların “bundan böyle 'ısyan ve şekavetde payidar olmayub ra'ıyyeti edna güşmal ile kabul idecekleri” zahirdi. Bu iyimserlikle olsa gerek Mehmed Şakir Efendi bu karyelerin Preveze idaresine bırakılmasını tavsiye etmektedir. Efendi'nin iyimserliğinin boşa çıktığını ve Sulilerin ‘biraz kulak bükme’ ile hizaya girip raıyyeti kabul etmediklerini tarihten biliyoruz. Gelgelelim, Mehmed Şakir Efendi bu tahririyle Ali Paşa'nın birkaç yıl içinde zafere ulaştıracağı Sulilere boyun eğdirme siyasetinin ahlaki temellerini atmış gibidir. Modern tabiriyle Suliler artık bir iç güvenlik meselesi haline getirilmişlerdir. Venedik

⁴⁴ J. C. Hobhouse, *A Journey Through Albania and other Provinces...*, c. I, s. 153. Öte yandan, Hobhouse'a göre Arnavutlar içinde en berbat karaktere sahip olanlar Pargalılarıdır. Hristiyan devletleriyle olan ilişkileri onlara sadece medeniyetin kusurlu yönlerini öğretmişti, bkz. s. 148-9.

⁴⁵ C.HRC 1037.

korumasının ortadan kalkmasıyla bu 'yolkesen eşkıyasına' Ali Paşa'nın marifetiyle hadlerini bildirmenin vakti gelmiş oluyordu. Bir başka deyişle, Dersaadet ile Ali Paşa'nın bu serhat halkına bakış açısı arasında tam bir uyum gözlenmektedir.⁴⁶

V. Sonuç

Osmanlıların İyon Adaları'nda çıkan isyan hakkındaki görüşleri bir yanıyla İhtilal prensipleri konusundaki hassasiyetlerinin gereğidir. İhtilal savaşları Adriyatik bölgesinin başına buyruk serhat halkları için yolun sonuna gelindiğini simgelemektedir. Değişen güç dengelerinde serhat halkları tenis topu misali bir o devlete bir bu devlete gidip gelmekte, bu süreçte kimlikleri mütemediyen yeniden tanımlanmaktaydı. Büyük devletler Venedik sonrası Adriyatik'te eski Venedik tebaasını paylaşım savaşına girişmişlerdi. Yedi Adalar on sene gibi kısa bir zaman zarfında sırasıyla Venedik, Fransa, Osmanlı-Rus, Fransa ve İngiltere idaresine tabi kılınırken, Venedik Dalmaçyası da sırasıyla Venedik, Fransa, Osmanlı -ve Parga örneğinde sonradan İngiltere ve tekrar Osmanlı- egemenliğine girecekti. Dikbaşlı Sulilerin Osmanlı bünyesine kolaylıkla intibak edeceklerine dair iyimser görüşler yanlış çıktığı gibi hem Yedi Adalar halkı hem de 1803'ten sonra Ali Paşa'nın yerinden yurdundan ettiği Suli halkı Yunan İsyanı esnasında İhtilal sonrası paylaşım savaşlarında kazandıkları yeni siyasi kavram dağarcıkları ve askerî becerileri sayesinde Mora'daki ihtilal ateşinin taşıyıcılığını yapacaklardı.⁴⁷

EK: Cevdet Hariciye 1037 (20R1214)

Ferman-ı Ali: *Divân-ı Hümayûn'a virile*

Berây-ı huşuşât-ı hâşilât ve keyfiyyet-i ahvâl-ı kılâ'-ı merkûmîn ki pîş-ezîn der-mukâseme-i Venediklü be- eyâdi-i Françelü giriftâr-büd ve hala feth ve teshîr ve be-memâlik-i İslâmiye zamm ve ilhâk şüde ve be-ma'arifet-i Mehmed Şâkir Efendi 'an-Hvâcegân-ı Divân-ı Hümayûn muharrir-i kılâ'-ı mezkûrîn keyfiyyet-i hâşilât ve huşuşât-ı sâ'ire-eş tahrîr ve be-ma'hal-eş kayd-şüde fermude der-sene 1214. Ber-müceb-i taqrîr-i muharrir-i mûma-ileyh ve fermân-ı 'âli fi 11 R sene 1214 ve bâ-fermân-ı şerif

Bundan âkdem Françelü hıznîrlarınñ baġteten Mısr-ı Kâhire'ye hücum ve istilâlarıyla hıyânetleri zâhîr olmak mülâbesesiyle muġaddemâ Venediklü muġâsesinde yed-i ta'addi-i hıyânetlerine giriftâr olan Yanya sancaġı dâhîlinde Pervaz [Preveze] kal'ası ve Ķarlîeli sancaġı dâhîlinde Vonice ve Delvine sancaġı dâhîlinde Parġa ve Putrin [Butrinto] kal'aları işbu kılâ'-ı erba'anın yed-i ta'addi-i menhûselerinden nez' ve istiġlâşî ile memâlik-i pâdişâhîye ilhâk ve istiġşâlî esbâbının istiġşâline irâde-i kerâmet ifâde-i şâhâne ta'alluġ itmekle bi'l-itihâb bu kulları maġfice me'mûr olub eşnâ-yı merġümede

⁴⁶ C.HRC 1037.

⁴⁷ Bu konuda geniş malumat için bkz. Pappas, *Greeks in Russian Military Service Service*.

Tepedelenli 'Ali Paşa hazretleri Vidin cānibinde bulunmağla çakerleri 'ıcaleten Der-Sa'ādetten hareket-birle müşār-ün-ileyhiñ 'avdetlerinde müşādife ve evvelā Pervāz kal'asınıñ feth u teşhīri istişvāb ve esbāb-ı istişsālī eṭrāfiyla müzākere olunduğda Paşa-yı müşār-ün-ileyh hazretleri kendi 'askeri ve Çam 'askeriyle Pervaz kal'ası üzerine hücum ve Avlonya Mutaşarrıfı İbrāhim Paşa ve sâbık Delvine Mutaşarrıfı Muştafā Paşa ve Delvine 'askeri dahī 'umūmen Delvine'ye karīb olan Putrin kal'ası üzerine hücum olunarak evvel emrde zaht u teşhīrleri huşūsuna karār virilüb ber-minvāl-i muharrer Paşa-yı müşār-ün-ileyh hazretleri Pervaz kal'ası üzerine hücum ve beri tarafdān dahī Putrin üzerine hücum ve iftiḥām [sic.] olunduğda 'avn-i 'inayet-i cenāb-ı bārī ve kemal-i kuvvet-i kāhire-yi hazret-i tācdārī ile bu kal'alarıñ feth ve teşhīrleri müyesser olduğda Parga ve Vonice kal'aları dahī bu vechle kuvvet-i kāhire-yi hazret-i cihāndārīyi müşāhede ve tāb-āver-i taḥammül idemeyeceklerini ḥarben ve yakīnen derk itmeğle istimān ile teslim olundukları

İşbu kılā'-ı erba'a kemāl-i yūmn-i teveccüh-i hazret-i pādīşāh-ı cihān-muṭā' ile ḥarben ve istimānen feth ve teşhīrleri müyesser olduğdan soñra taḥrīr-i ārāzī ve istimālet-i re'āyā vecibesine ri'āyet olunarak taḥrīri dahī bu küllarına emr u ihāle buyurulduğuna binā'en her bir kılā'ıñ ārāzī ve sükkān ve 'akarı taḥkīk ve re'āyāsına istimālet virilerek taḥrīr olunduğu

Pervaz kal'asınıñ Venediklü zamānında ber-maḥtūk-ı 'ahd-nāme-i hümāyūn kal'a esāsından bir sâ'at evvel ārāzīsī olub ekşeri ārāzī zeytūn işticārı ğarsolunmuş olmağla küllī ticāretleri zeytūn maḥşūlüne münḥaşır olub zirā'ata sālīh ārāzī-i ḥālīyesi onbeş çifte müteḥammil olduğu ve bu kal'anıñ Venediklü zamānında ā'sār-ı ḥubūbāt ve zeytūn ve sayd-ı māhī otuzbirbinbeşyüz ğuruşa iltizām olunduğu

Kāl'a-yı mezbūre mine'l-kādīm Narda kazāsī nevāḥīsinden olub Venediklü istilāsında yalnız bir sa'at ārāzī ile taşarruflarında kalub Sol ta'bir olunur onaltı kıt'a kurrāları Devlet-i 'Aliye-i ebed-medīd (?) taşarrufunda ibkā ve bu karyeler cibāl-i sa'b ve sengistānda vāki' olduğundan sulḥda kal'a-ı merķūma Venediklü taşarrufuna geçmek mülābesesiyle me'vā-yı luşūsu olub ḥīn-i ḥācetde ī'tinā ve taḥaşsunlarına mebni zābiṭlerine 'adem-i itā'at iderek ol tāriḥden ile-hazā'l-ān ḥabbe-i vāḥide ā'sār ve rūsūmāt ve cizye teklīf virmeyüb dā'imā 'isyān üzere oldukları ve bu karyelerde onbiñ nefer tūfeng-endāz re'āyā olduğu ve maḥal-i ī'tinā ve taḥaşsunları olan Pervaz kal'ası ve kılā'-ı sâ'ire be-'ināyet-i Allah u te'ālā kuvvet-i kāhire-yi hazret-i tācdārī ile feth u teşhīr olunmuş olmağla fimā-ba'd taḥaşsun idecek maḥalleri kalımayub bundan böyle 'isyān ve şekāvetde pāyidār olmayub ra'ıyyeti ednā ğuşmāl ile kabül idecekleri ve bu karyelerden dahī külliyetlü cizye ve ā'sār-ı şer'ıye ve sâ'ir rūsūmat ḥāsil olacağı ve kemāfi's-sābık bu karyeler Pervaz kal'asına ilhāken zaht u taşarrufu

Kāl'a-yı merķūme Yanya sancağı dāḥilinde ve Narde [Arta] Koyu boğazında ve Potre (Bunda/Yonda ?) Burnu ta'bir olunur maḥalin karşıusunda sâḥil-i baḥrde

tepe üzerinde vâki' murabbâ' el-şekl bir kal'a olub her köşesinde birer tâbya ve hâric-i tâbyada hendek hafrolunmuş mazbûtca kal'a olub derûn-ı kal'ada bir bâb zâbıt konağı ve bir bâb cebeğâne ve bir keniseden mâ'dâ binâ olmayub cümle ahâlisi kal'anıñ yemîn ve yesârında bir leb-i deryâda vâki' varoşda mütemekkin oldukları ve kal'a şâhilinden sâlifü'z-zıkr Potre (?) Burnu ancak bir mîl olub kal'a tarafına bir kıstel ve karşı Potre (?) Burnuna bir kıstel binâ olunduğda Narde Qoyu ve Vonice kal'ası bi'l-cümle emniyet kesb idüb kıstellerden kayık geçmek mümkün olmadığından mâ'dâ işbu boğaz gayet sığ olmağla kalyon dağî geçmeyüb bu vech üzere tarafeyne birer kıstel binâsına irâde-yi kerâmet-i ifâde-i mülükane ta'alluk idüb istihkâm virilir ise Narde Qoyunu emniyet kesb idüb Vonice kal'asına ve Narde kal'asına ihtiyâc kalmayub ol havâlî ve sevâhil keyd-i â'dâdan emîn olacağı

Vonice kal'ası Narde Qoyu dâhilinde ve Karlı-ili sancağında ve sâhil-i baħrde tepe üzerinde vâki' olub kal'a derûnunda bir bâb cebeğâne [sic.] ve iki keniseden mâ'dâ binâ olmayub Françelü melâ'ini istilâsından sonra iki tûc tob ve bir humbara fûr[u]ht olub bu def'a fetḥ u teşḥiri müyesser oldukda kal'ada mevcûd olan ol altı kıt'a timûr tob elli-iki varul bârût-ı siyâh ve bir miqdâr gülleden mâ'dâ alât-ı harbiyyeden bulunmadığı ve ahâlî-i vilâyet kal'anıñ yemîn u yesârında vâki' varoşda mütemekkin olub bu kal'anıñ dağî Venediklü zamânında ber-manṭûk-ı 'ahd-nâme-i hümâyûn kal'a esâsından yalnız bir sâ'at ârâzî ta'yîn ve taḥdîd buyurulmuş olmağla ahâlîsiniñ ticâretleri zirâ'ata münḥaşır olub bu kal'ada zeytûn işticârî cüz'idir ve Venediklü zamânında â'şâr-ı ḥubûbât sekiz-biñ guruşa ve şayd-ı mâhi ve rüsümât-ı sâ'iresiçün iki-biñ guruşa cem'ân onbiñbeşyüz guruşa iltizâm olunduğu

Pargâ kal'ası Delvine sancağında ve sâhil-i baħrde bir şa'b sengistânda tepe üzerinde vâki' olub ârâzîsi kıla'-yı sâ'ire mişillü ber-manṭûk-ı 'ahd-nâme-i hümâyûn bir sâ'at olub ekser maḥali sengistân olmağla zirâ'ata sâlih ârâzîsi cüz'iyât maḥûlesinden olub re'âyâsınıñ ticâretleri zeytûn işticârî ve limon portaḫal maḥsûlü ve kayık ve balıkcılık olduğu ve Putrin kal'ası dağî Delvine sancağı dâhilinde ve sâhil-i baħrde yarım sâ'at mesâfe bir nehr-i cârî kenârında vâki' olub kıla'-yı sâ'ire mişillü ber-manṭûk-ı 'ahd-nâme-i hümâyûn Venediklü misillü zamânında bir sâ'at ârâzîsi ta'yîn ve taḥdîd buyurulmuş olmağla bu kal'anıñ küllî maḥsûlü Divar [Vivari] ta'bîr olunur nehr-i cârî üzerinde kurulmuş dalyana münḥaşır olub sâhil tarafından Qorfa kal'asına altı mîl Akşemil [Ksamili] ta'bîr olunur cibâl-i sengistânda karîbü'l-'ahdde cem' olmuş Putrin nâm 'uşât ve ḥayâdîd karyeleri olub bunlarıñ ticâretleri kuṭt'â-ı tarîḫ ve şekâvete münḥaşır olmağla bu def'a cezâ-yı 'amellerini müşâhede idüb bu muḥârebede ekseri helâk ve baḫiyyetü's-süyûf olan dağî firâr ve ḡaybûbet itmeğle ḥîn-i muḥârebede karyeleri ihrâk olunduğunu ve Putrin kal'ası ile Pargâ kal'ası Venediklü zamânında yigirmibeş-biñ guruşa iltizâm olunduğu

Putrin kal'asıyla Parğa kal'ası Delvine sancağı dâhilinde olub bu külları hâşilâtını her ne kadar taharri ve tedkik itmiş isem dahî hilâf-ı ihtiyâr ile haţâ ve 'Ali Paşa hazretlerinin ma'iyetlerinde bulunmamız hasebiyle bu küllarından ba'zı huşuşu ketm ve ihfâ olunmak mülâhazadan ba'id olmamağla bu kal'aların hâşilâtını sâbık Delvine mutaşarrıfı Muştafâ Paşadan su'âl ve tahkiki ve Vonice kal'ası dahî Qarlı-ili sancağı dâhilinde olub Pervâz kal'ası dahî civâr olmağla bu kal'aların hâşilâtının taşhîh ve tahkiki Qarlı-ili voyvodası ve ol-havâleden lazımlı idüğü

Qorfa kal'ası karşısında Delvine sancağı muzâfâtından Çam sâhilinde Şâbede (?) ta'bir olunur maħalde 'an-'aşl gümrük ve tuzla ve tuzlaya merbût karyeler olub sâlifü'z-zıkr kal'alar Venediklü taşarrufuna geçmek mülâbesesiyle me'vâ-yı eşkiyâ ve hayâdid olub eţrâf kurrâlardan dahî anlara tabi'iyet ile eşkiyâ zühür iderek ol-havâleden emniyet gidüb gümrük ve tuzla mu'aţtel olmuş iken el-ân beş altı biñ ğuruş hâşilâtını civâr olan Arnabud karyelerinin söz sâhibleri ekl itdüğü ve bu tuzla ve gümrükden erbâb-ı vukûfuñ ihbârına ğöre yigirmibeşbiñ ğuruşdan ziyâde hâşilât olacağı

Delvine kaşabasına dört sâ'at Aya Şarandi [Sarendê] nâm iskeleden Qorfa'ya haţab kaţ' ve naĸlı ve sâ'ir ecnâs zehâ'ir bey'u şırâsı ile külliyyetlü rüsümât hâşil olub bu iskeleden ve sâlifü'z-zıkr Şâbede (?) iskelesinden Qorfa ve civâr aţalar için Eflak ve Boğdan tarafından celeb ta'ifesi şığır getürdüb naĸl itmeğle her bir re'sinden yedi-sekiz ğuruş resm-i naĸl alındığı ve bu mâddeden erbâb-ı vukûf ihbârına ve tahkik-kerde-i çâkerâneme ğöre senevi yigirmibeñ ğuruşdan ziyâde hâşilât olduğı ve bu mâddenin tahkiki Qorfa muħâfazasına me'mür küllarından Qorfa'da ne miĸdâr şığır zebh olunur ve civâr aţalara ne miĸdâr şığır naĸlolunur ve beher re'sinden kaç ğuruş resm alındığı su'âli lâzımlı idüğü

Zıkrleri mürür iden kıla'-ı erba'adan Vonice kal'asında bā-defter-i müfredât üçyüzotuziki hâne [sic.] ve Parğa kal'asında dörtüyzonbir hâne [sic.] ve Pervâz kal'asında ikibiñyüzdoksanüç hâne [sic.] ve Potrin nâm palanĸada Divar ta'bir olunur dalyan muħâfazasıçün ve dalyan civârında olan ârazî zirâ'ati için ellialtışar re'âyâ ve Putrin nâm 'uşât karyelerinde yetmiş-seksen hâne [sic.] olub Pervâz ile Putrin kal'aları ĸarben zabt ve teşhîr olunmuş olmağla ekşer ahâlisi katl ve i'dâm ve baĸıyyetü's-süyüfu firâr idüb el-ân re'âyâsı sâkin olan Vonice kal'asında beşyüz nefer cizyeye şâyeste re'âyâ ve Parğa kal'asında beşyüzelli nefer re'âyâ olduğı ve ĸarben zabt ve teşhîr olunan kal'alara bundan böyle re'âyâ iskân olunduğca tahriri iktizâ itdüğü ve işbu kıla'-ı erba'anın ârazî ve keyfiyeti hey'etiyle 'ind-i çâkerlerinde mazbûţ ve defa'âtıyla müşâhede ve meczümü olmağın kal'alarının hey'et-i ve ârazî ve sükkânının kemiyeti üzere resmleri çizilüb çend-rüz zarfında taĸdîm olunmak üzere idüğü

Vech-i meşrûb üzere kıla'-ı merĸûme muħarriri Hvâceġân-ı Divân-ı Hümayün Şâkir Efendi'nin bend bend taĸdîm eylediğı taĸriri balâsına şâdir olan ferman-ı 'âli mücibince Baş Muħasebe'ye kayd olunub resmler Mühendis-hâne'de hiş olunmak üzere başka ve Divân-ı

Hümâyün tarafına başka 'ilm-u-haberleri virilmek fermân buyurulmağın mücibince kayd olunub resmleriñ hiççiğün Mübendis-hâne-i Hümâyün hvâcesi efendi tarafına 'ilm-u-haberi virilmekle Divân-ı Hümâyün kalemine dahî işbu 'ilm-u-haberi virildi.

Fi 20 R sene 1214

Kaynakça

- Acton, Harold, *The Bourbons of Naples (1734-1825)*, Londra, 1956.
- Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, 12 cilt, tab-ı cedid, İstanbul, 1309.
- Aksan, Virginia H. "Locating the Ottomans Among Early Modern Empires", *Journal of Early Modern History* 3.2 (1999): 103-34. [Aksan (ed.), *Ottomans and Europeans: Contacts and Conflicts* (İstanbul, The Isis Press, 2004), s. 81-110].
- Ancombe, F. "Continuities in Ottoman centre-periphery relations, 1787-1913" A. C. S. Peacock (ed.), *The Frontiers of the Ottoman World (Proceedings of the British Academy)* (Oxford, 2009), s. 235-53.
- Beauchamp, Alph. De, *The Life of Ali Pacha of Jannina...*, Londra, 1823.
- Broers, Michael, *Napoleonic Imperialism and the Savoyard Monarchy 1773-1821. State Building in Piedmont*, Lewiston, 1997.
- Davenport, Richard, *The Life of Ali Pacha, of Janina, Vizier of Epirus, Surnamed Aslan, or the Lion*, Londra, 1822.
- Fleming, K., *The Muslim Bonaparte. Diplomacy and Orientalism in Ali Pasha's Greece*, Princeton, 1999.
- Gell, W., *Narrative of a Journey in the Morea*, Londra, 1823.
- Hobhouse, J. C., *A Journey Through Albania and other Provinces...*, 2 cilt, Philadelphia, 1817.
- Holland, H., *Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia, &c. during the years 1812 and 1813*, Londra, 1815.
- Horne, Alistair, *The Age of Napoleon*, New York, Modern Library, 2004.
- Hughes, T. S., *Travels in Greece and Albania...*, 2 cilt, Londra, 1830.
- Jervis, H. & White Jervis, *History of the Island of Corfu, and of the Republic on the Ionian Republic*, Londra, 1852.
- Karal, Enver Ziya, "Yunan Adalarının Fransızlar tarafından işgali ve Osmanlı-Rus münasebatı 1797-1798", *Tarih Semineri Dergisi*, I/2 (1937), s. 100-27.
- McKnight, J. N., *Admiral Ushakov and the Ionian Republic. The Genesis of Russia's First Balkan Satellite*, University of Wisconsin, doktora tezi, 1965.
- Öztunç, H. Baha, *Yedi Ada Cumhuriyeti*, Gazi Osman Paşa Üniversitesi yüksek lisans tezi, 2007.
- Pappas, N. C., *Greeks in Russian Military Service Service in the Late Eighteenth and Early Nineteenth Centuries*, Selanik, 1991.
- Plomer, William, *The Diamond of Jannina: Ali Pasha, 1741-1822*, Londra, 1936 [1970].
- Rodger, A. B., *The War of the Second Coalition, 1798 to 1801*, Oxford University Press, 1964.
- Saul, N., *Russia and the Mediterranean 1797-1807*, The University of Chicago Press, 1970.
- Şakul, Kahraman "Osmanlılar Fransız İhtilali'ne Karşı: Adriyatik ve İtalya Sularında Osmanlı Donanması", Seyfi Kenan (ed.), "Nizâm-ı Kadîm"den "Nizâm-ı Cedîd"e III. Selim ve Dönemi (From "Ancient Regime" to "New Order": Reconsidering Selim III and His Era), ISAM, 2010, s. 255-313.

- “Ottoman Attempts to Control the Adriatic Frontier in the Napoleonic Wars”, Andrew Peacock (ed.), *The Frontiers of the Ottoman World* (Proceedings of the British Academy), Oxford University Press, 2009, s. 253-71.
- Yeşil, Fatih, “Looking at the French Revolution through Ottoman Eyes: Ebubekir Ratib Efendi’s observations”, *Bulletin of SOAS*, 70, 2 (2007), s. 283-306
- Uzunçarşılıoğlu, H., “Arşiv Vesikalarına Göre Yedi Ada Cumhuriyeti”, *Belleten* I/34 (1937), s. 627-47.
- Zens, R. W., *The Ayanlık and Pasvanoğlu Osman Paşa of Vidin in the Age of Ottoman Social Change, 1791-1815*, University of Wisconsin, doktora tezi, 2004.
- Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. VII, trc. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe, 2011.

Öz: Makale Osmanlıların nazarında haydutluk kavramının Fransız İhtilali akabinde geçirdiği değişimi incelemektedir. 1797 senesinde Campo Formio Antlaşması ile Venedik son bulmuş, Yedi Adalar ve Dalmaçya’daki Voniçe, Preveze, Parga ve Butrinto kasabaları Fransız idaresine bırakılmıştır. Bu gelişme üzerine Osmanlı İmparatorluğu’nun izlediği Adriyatik serhaddine ilişkin güvenlik politikaları, Fransız İhtilali fikirlerinin Balkanlar’a sıçramasını önlemeye çalışmak, Fransızları Yedi Adalar ve Dalmaçya’dan çıkarmak ve Ruslarla birlikte Yedi Adalar’da Cezayir-i Seba’-i Müçtemi’-a Cumhuriyet’i kurmak suretiyle “Kadim Nizam”ı tesis etmektir. Bu süreçte Yedi Adalı isyancılara jakoben denilmesi Osmanlı siyasi jargonunun değişmekte olduğunu gösterir. Batılı kaynaklar Tepedelenli Ali Paşa’nın Suliler gibi Dalmaçya halklarına karşı yürüttüğü mücadelenin oldukça kanlı olduğu konusunda ittifak halindedirler. Makalemizde ilk defa olarak değinilen Mehmed Şakir Efendi’nin tahriri Batılı gözlemleri doğrulamakla birlikte bu durumu serhat güvenliği açısından onaylar, zira Suliler onun nazarında sadece haydutturlar.

Anahtar sözcükler: Tepedelenli Ali Paşa, Suliler, Adriyatik, haydutluk, Jakoben, Napolyon, Fransız İhtilali, Yedi Adalar, Dalmaçya, Mehmed Şakir Efendi, seyahatnameler, Campo Formio Antlaşması, Venedik

Jacobins of the Adriatic:

Mehmed Şakir Efendi’s “memorandum-wise” cadastral survey

Abstract: This essay analyses the transformation of the notions of banditry in the eyes of the Ottomans in the aftermath of the French Revolution. As a result of the Treaty of Campo Formio (1797) Venice demised and the Ionian Islands were ceded to France along with the “Venetian Dalmatia” (Vonitsa, Prevesa, Parga, Butrint). Among the security policies the Ottomans pursued in the Adriatic frontier we could mention the measures taken against the spread of Revolutionary ideas to the Balkans, ending the French military presence in the Ionian Islands and Dalmatia, promulgating together with Russia the Republic of the Ionian Islands. All these policies aimed restoring the “Ancien Regime”. One indication of the changing notions of the Ottoman political language is the labeling of all Ionian dissenters as Jacobins. Western sources all attest to the bloody nature of Ali Pasha of Janina’s wars on the Suliotes and other Dalmatian peoples. Land survey undertaken by Mehmed Şakir Efendi -which is mentioned here for the first time- is in agreement with the Western observations. However, it also approves such harsh measures with a view to maintain frontier security. He viewed the Suliotes as bandits after all.

Keywords: Ali Pasha of Janina, the Suliotes, the Adriatic, banditry, the Jacobins, Napoleon, the French Revolution, the Ionian Islands, Dalmatia, Mehmed Şakir Efendi, travelogues, the Treaty of Campo Formio, Venice

AKBABA

Yıl: 46 Cilt: 15 Sayı: 42 • Kurucusu: Yusuf Ziya ORTAÇ • 9 Ekim 1968

Hamido tekrar dağa çıktı!

Jki Hamido'muz var bizim... Bir gerçek Hamido, ikincisi taktik Hamido... Birincisi Doğu'nun dağlarında, ikincisi Ankara'da parlamentodadır.

Biz bugün ikincisini bir yana bırakıp birincisini ele alacağız. Gerçek Hamido'yu hepimiz tanıyoruz, Türkiye'de onu tanımayan kalmamıştır. İki harmanın güdeleri, güreşçileri, zaafiyetleriyle fotoğraflara poz poz resim çekirmiş, bu resimler yüksek tirajlı gazetelerde boy boy yayımlanmıştır. Eldede tiftik, belde tabanca, göğüsünde dürbün, başta jandarma serpsu ve ayakta kilit pantolonla dağlar hakkını Hamido kaç yıldan beri milletin inli aşinaları arasında görmüştü.

Sen yıllarda Doğu'nun dağıtıcı Hamido gibi nice eşkaya ile dolmuştu: Özbay çetesi... Tilki Selim çetesi... Ömer Bezek çetesi... Hamido bunlar arasında bir tañe idi. Yakalamaz, vurulmaz, tutulmaz, görülmez, ele avuca sığmaz... İçişleri Bakanı Sükan arada sırada gazetecilere:

— Doğu'da kus uçurmuyoruz, aşkış herkemaldir, vatandaş rahat uyusun, rahat uyanın, rahat dolayın... diye demeler patlatırdı, ama hemen çetesi günü sansasyonel havadis vermekte şampiyon gazetelerin birinci sayfalarında koskocaman birer teklez yayınlardı. Bu teklezlerin haber biçiminde olduğunu da tahmin etmek güç değildi:

— Doğu'da gene bir otobüs soyuldu.

— Şakiler dün arka arkaya beş otobüs soydular...

— Elli sekiz vatandaş dönümlekle yol ortasında bırakıldı.

İş inada binmişli sanki... Sükan. «Doğu'da kus uçurmuyoruz dedikçe soygunlar artıyordu. Eşkiyanın (tutulmasın) imkân yoktu. Çeteler; hem halkı soyuyorlar, hem de kendi aralarında vuruyorlardı.

Bu hal devam edemezdi böyle... Devlet otoritesiyle alay olmazdı. Tecrübeli kişiler bir çıkar yol düşündüler: Hamido ile konuşup anlaşacaklar, taviz verecekler, inli sakıyı dağıtan indireceklerdi. Araya bildikler, akrabalar kondu, Hamido'ya haf ulaştırıldı. Resmî makam sahipleri knağına büktiler Hamido'nun:

— Bak Hamido, dediler, bu iş böyle yürümez, su testisi su yolunda kırılır. Dağlarda yaşamaz, eminde sonunda mesihün kursundur. Gel vazgeç şu işten... Seni affedelim, bazı suçlarına göz yumalım, sana iş verelim, dürtür bir vatandaş gibi şehride yaşa...

Hamido: — Ben keyfimdende dağa çıkmadım, dedi, ben köylümü ve köylümü korumak için ölümlü göze alıyorum, yaşamak için soyuyorum, düze inersen beni öldürürler. Söz verin köylümü koruyacağınza, köylümün güvenliğini sağlayacağımza, teslim olayım.

Söz kesildi. Ve Hamido düze indi. Teslim oldu. Silâhını verdi.

Hamido'ya bir iş sağladılar... Yılanmış şaki ulanmıştı. Ne var ki Hamido düze inip de silâhını bırakınca her şey tersine döndü. Hamido'nun köylüsünü koruyamıyordu yetkili kişiler... Köylüler korkudan titreyiyorlardı:

— Allahından bul Hamido! Biz yakıtın, elin eşkiyanın elinde bırakın, Özbay çetesi her gün çevremizde dolunıyor, bize göz açtırmıyor, sen ne biçim Hamido'sun ki köylünü bırakıp, teslim olur şehride iş tutarsın... diyorlardı.

Hamido'nun kendisi de korku içindeydi.

Uçan kusun kanadından nem alıyor, her köşe başında bir kursun yiyecekmiş gibi ürktüyle yasıyordu.

Ve Doğu'nun insafsız kanununu hükümünü yürüttü. Sürmezdi bu hayat... Kanunsuzluğun hüküm sürdüğü yerde kanunlara riayet edenlerin esamisi okunmazdı. Yetkili kişiler Hamido'nun ve köylüsünün güvenliğini koruyamıyorlardı.

Çan pazarıydı bu... İçişleri Bakanı Faruk Sükan istediği kadar:

— Doğu'da kus uçurmuyoruz, her şey yolunda... diye konuşurdu. Hamido, Doğu'da geçerli olan şeyin ne olduğunu biliyordu. Bir gün çalıştığı yeri terketti.

Tabancasını beline taktı. Dürbünü boynuna astı... Silâhını omuzuna vurdu... Adamlarına haber saldı...

— Feran padişahın, dağlar bizimdir... diye tepelere doğru yinedi.

Ercisi gün gazeteler: — Hamido gene dağa çıktı... diye yazdılar.

Evet, Hamido gene dağa çıktı. Ve köylüleri hayram ediyorlar. Şimdi sorulum kendi kendime: Bu işte suçlu kim?

Hamido bu sorunun da cevabını veriyor. Ünlü şaki:

— Dağ, şehirden daha emin; dağa hiçbir şeyden korkmazım, şehride her şeyden ödüm kopuyor... demiş. Bir memleketle, dağ güherinden daha emin olup da; köylünün güvenliğini eşkiyaya kalırsa artık söylecek söz kalır mı?

AKBABA

— Tek dersten kalanlar imtihana girdiler. —

Vatandaş — Yine kötü gittiye ne yapalım yani... Siz de bunlar gibi çabışıp, ikmüle kalmasaydınız!